Věc Vo proti Francii

ROZSUDEK VELKÉHO SENÁTU PODLE ČL. 30 ÚMLUVY Čl. 2 Úmluvy
(právo na život)

Dne 8. července 2004 vyhlásil předseda
Evropského soudu pro lidská práva

v Paláci lidských práv ve Štrasburku rozsudek ve věci Vo proti Francii. 15)

Soud rozhodoval ve velkém senátu složeném z následujících soudců: L. Wildhaber, předseda Soudu (Švýcarsko), C. L. Rozakis (Řecko), J.-P. Costa (Francie), G. Ress (Německo), Sir Nicolas Bratza (Spojené království), L. Caflisch (Lichtenštejnsko), V. Strážnická (Slovensko), P. Lorenzen (Dánsko), K. Jungwiert (Česká republika), M. Fischbach (Lucembursko), J. Hedigan (Irsko), W. Thomassenová (Nizozemí), A. B. Baka (Maďarsko), K. Traja (Albánie), M. Ugrekhelidze (Gruzie), A. Mularoni (San Marino), K. Hajiyev (Ázerbajdžán).

Ke skutkovému stavu
Stěžovatelka, paní Thi-Nho Vo (nar. 1967), je vietnamského původu a žije v Bourg-en-Bresse (Francie).

Dne 27. 11. 1991 se stěžovatelka v šestém měsíci těhotenství dostavila na lékařskou prohlídku do nemocnice v Lyonu. Téhož dne mělo být jiné ženě, paní Thi Thanh Van Vo, ve stejné nemocnici vyňato nitroděložní tělísko. Doktor G., který měl tento zákrok provést, vyzval v čekárně "paní Vo"; na toto zavolání reagovala stěžovatelka.

Po krátkém rozhovoru lékař konstatoval, že stěžovatelka dobře neovládá francouzský jazyk. Po nahlédnutí do její karty přikročil k vynětí nitroděložního tělíska, aniž by pacientku předem vyšetřil. V průběhu zákroku došlo u stěžovatelky k úniku plodové vody. Lékař poté zjistil, že stěžovatelka předtím absolvovala ultrazvukové vyšetření, a pochopil, že došlo k záměně pacientek. Stěžovatelka byla okamžitě hospitalizována.

Doktor G. se pak pokusil vyjmout nitroděložní tělísko paní Thi Thanh Van Vo, ale protože se mu to nepodařilo, nařídil na druhý den operační zákrok s celkovou anestezií. V této souvislosti došlo znovu k záměně a na operační blok byla přivezena stěžovatelka; nedorozumění bylo však odhaleno ještě před zákrokem. Stěžovatelka byla z nemocnice propuštěna dne 29. 11. 1991.

Dne 4. 12. 1991 se stěžovatelka znovu dostavila do nemocnice na kontrolu vývoje těhotenství. Lékaři konstatovali, že nedošlo k obnovení plodové vody a že těhotenství nemůže pokračovat. Dne 5. 12. 1991 stěžovatelka z terapeutických důvodů podstoupila přerušení těhotenství.

Stěžovatelka a její druh podali dne 11. 12. 1991 trestní oznámení, s tím, že stěžovatelce bylo neúmyslně ublíženo na zdraví a že došlo k zabití jejich dítěte. Po podání tohoto oznámení byly předloženy tři znalecké posudky, týkající se stavu plodu v okamžiku přerušení těhotenství, újmy způsobené stěžovatelce, fungování příslušného nemocničního oddělení a postupu lékaře. Podle tohoto posledního posudku jednal lékař nedbale, neboť se

spokojil s nahlédnutím do karty a pacientku nevyšetřil; nevhodným zákrokem poté vyvolal přerušení těhotenství v pátém měsíci, neboť došlo k prasknutí plodové vody, za což nese odpovědnost (bez ohledu na polehčující okolnosti).

Dne 25. 1. 1993 byl doktor G. obviněn z toho, že svým neopatrným a nešikovným postupem neúmyslně zavinil smrt stěžovatelčina dítěte a poškodil její zdraví. Usnesením ze dne 31. 8. 1995 byl u trestního soudu v Lyonu obžalován z neúmyslného zabití a z ublížení na zdraví. Rozsudkem ze dne 3. 6. 1996 byl lékař amnestován, pokud jde o ublížení na zdraví. Co se týká neúmyslného zabití, soud připomněl, že stáří plodu v době zákroku bylo 20 - 21 týdnů a že žádný zákon nedefinuje pojem "lidské embryo". Stejně tak neexistuje ve francouzském právu žádné právní ustanovení, které by se týkalo právní situace embrya v průběhu jeho vývoje; je však zjištěno, že plod má životnost v šesti měsících, nikoliv v 20. - 21. týdnu. Soud tedy musel vycházet z těchto údajů a nemohl vytvořit právo, které ještě nebylo zákonodárci definováno. Konstatujíce, že životnost plodu začíná v šesti měsících, došel soud k závěru, že 20 - 21týdenní plod není lidskou osobou ve smyslu trestního zákoníku, a nemůže tedy být předmětem neúmyslného zabití. Doktor G. byl proto zproštěn obžaloby.

Dne 10. 6. 1996 podala stěžovatelka proti tomuto rozsudku odvolání a tvrdila, že lékař se dopustil osobní chyby; státní zastupitelství rovněž žádalo zrušení zprošťujícího rozsudku.

Rozsudkem ze dne 13. 3. 1997 odvolací soud v Lyonu potvrdil napadený rozsudek v části týkající se zastavení stíhání pro neúmyslné ublížení na zdraví a v druhé části jej změnil tak, že uznal lékaře vinným z neúmyslného zabití a uložil mu podmíněný trest šesti měsíců odnětí svobody a pokutu ve výši 10 000 franků. Soud měl za to, že vzhledem k tomu, že stěžovatelka dostatečně neovládala francouzský jazyk a nemohla odpovědět na otázky lékaře, měl ji tento podrobit důkladnému klinickému vyšetření; jeho neopatrnost a nedbalost je pak v příčinné souvislosti se ztrátou dítěte, které paní Vo čekala. Poté, co připomněl právní zásady platné v této oblasti, soud konstatoval, že zákon poskytuje ochranu každému od počátku života, přičemž se nevyžaduje, aby se plod narodil živý, byl-li živý v okamžiku, kdy došlo ke spornému zásahu. V projednávaném případě absolvovala stěžovatelka dne 27. 11. 1991 ultrazvukové vyšetření, podle jehož výsledků těhotenství probíhalo normálně a dítě bylo živé, přičemž stáří plodu bylo asi 20 - 24 týdnů; život dítěte byl poté zmařen nedbalostí obžalovaného. Soud došel k závěru, že přísná aplikace příslušných právních zásad, vědecké poznatky, jakož i logické uvažování svědčí pro to, aby bylo jednání lékaře kvalifikováno jako neúmyslné zabití, neboť se v daném případě jednalo o neopatrný či nedbalý zásah do života zdravého plodu, který zapříčinil jeho smrt.

Na základě dovolání lékaře byl rozsudek odvolacího soudu zrušen Nejvyšším soudem, který konstatoval, že jednání, které je obžalovanému vytýkáno, nespadá pod příslušná ustanovení trestního zákoníku (týkající se neúmyslného zabití - homicide involontaire).

Řízení před Evropským soudem pro lidská práva

Stěžovatelka, paní Thi-Nho Vo, se na Evropský soud pro lidská práva (dále "Soud") obrátila dne dne 20. 12. 1999. Ve své stížnosti namítala porušení článku 2 Úmluvy v důsledku toho, že lékař zodpovědný za smrt jejího dítěte in utero nebyl odsouzen pro neúmyslné zabití.

Rozhodnutím ze dne 22. 5. 2003 se 3. sekce Soudu, jíž byla věc původně přidělena, vzdala své pravomoci ve prospěch velkého senátu (čl. 30 Úmluvy). Obě strany předložily svá

písemná stanoviska; kromě toho umožnil předseda Soudu, aby se řízení v postavení třetích stran zúčastnily a stanovisko podaly i Centrum pro práva reprodukce ("Center for Reproductive Rights") a Asociace pro plánování rodiny ("Family Planning Association"). Veřejné jednání o přijatelnosti a opodstatněnosti stížnosti se před velkým senátem konalo dne 10. 12. 2003. V souladu s čl. 29 odst. 3 Úmluvy se Soud rozhodl zkoumat přijatelnost i opodstatněnost stížnosti současně.

K přijatelnosti stížnosti

Vláda tvrdí zejména to, že stížnost je s ustanoveními Úmluvy neslučitelná ratione materiae, neboť čl. 2 Úmluvy nelze aplikovat na dítě, které se má teprve narodit. Dále se domnívá, že stěžovatelka nevyčerpala vnitrostátní prostředky nápravy, protože nevyužila možnosti podat správní žalobu a požadovat tak náhradu škody po nemocničním zařízení.

Stěžovatelka si stěžuje na nedostatek ochrany nenarozeného dítěte ve francouzském právu a tvrdí, že stát nedostál svým závazkům vyplývajícím z čl. 2 Úmluvy, protože odmítl kvalifikovat jednání lékaře jako neúmyslné zabití. Opravný prostředek zmiňovaný vládou považuje za neúčinný, mj. i proto, že po ukončení trestního řízení, ve kterém nedosáhla úspěchu, již bylo právo podat správní žalobu promlčeno.

Soud konstatuje, že stížnost vyvolává otázku aplikovatelnosti čl. 2 Úmluvy na nedobrovolné ukončení těhotenství a případné možnosti zahájit v takovém případě trestní stíhání. Námitky nepřijatelnosti, které vznesla vláda, jsou těsně spjaty s opodstatněností stěžovatelčiny námitky, a Soud proto považuje za vhodné připojit je k meritu věci (viz Airey proti Irsku, 1979). Stížnost tedy nemůže být prohlášena za nepřijatelnou z důvodů zmiňovaných vládou, není ani zjevně neopodstatněná, nýbrž vyžaduje meritorní projednání.

K tvrzenému porušení čl. 2 Úmluvy

Stěžovatelka nesouhlasí s tím, že vnitrostátní orgány odmítly kvalifikovat zásah do života dítěte, které se jí mělo narodit, jako neúmyslné zabití. Stěžuje si na nedostatek trestněprávní úpravy umožňující sankcionovat takový zásah a namítá porušení čl. 2 Úmluvy, jenž má následující znění:

"1. Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.

2. Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné, při:

a) obraně každé osoby proti nezákonnému násilí;

b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené;

c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury."

A. Argumenty stran

1. Stěžovatelka

Stěžovatelka tvrdí, že počátek života má všeobecný význam a že lze dnes vědecky prokázat, že každý život začíná oplodněním. Početé, ale ještě nenarozené dítě není pouhý

souhrn buněk ani věc, ale lidská bytost. Pojem "každý" obsažený v čl. 2 Úmluvy je třeba chápat ve smyslu "lidská bytost", nikoliv jako jednotlivce s právní způsobilostí. Podle stěžovatelky francouzské právo zaručuje každé lidské bytosti právo na život již od okamžiku početí, přičemž výjimky jsou stanoveny zákonem v případě potratů. S výjimkou terapeutického přerušení těhotenství je však každá jiná forma potratu neslučitelná s čl. 2 Úmluvy, neboť zasahuje do života počatého dítěte. Lze-li připustit, že stát může za některých podmínek povolit potrat ženám, které o to žádají, nemají smluvní státy neomezenou možnost vyloučit nenarozené dítě z ochrany čl. 2; zásada tak musí být odlišena od výjimek. Život je nejdůležitější hodnotou, kterou Úmluva chrání, a stanovené výjimky by se neměly vztahovat na odsouzení třetí osoby, která svou vlastní neopatrností způsobí smrt nenarozenému dítěti; vůli matky přející si uměle přerušit své těhotenství totiž nelze připodobňovat neopatrnosti jiné osoby.

Stěžovatelka dále připomíná, že podle judikatury Soudu mají státy "základní povinnost zaručit právo na život tím, že zavedou konkrétní trestněprávní úpravu, která bude odrazovat od páchání trestných činů namířených proti jiným osobám a bude se opírat o aplikační mechanismus určený k prevenci, potlačení a sankcionování porušení (viz Kilic proti Turecku, 2000, a Mahmut Kaya proti Turecku, 2000). Odklon od této judikatury nastíněný v rozsudku Calvelli a Cigliová proti Itálii (2002 16)), podle kterého v případě neúmyslného zásahu do života nemusí soudní systém nutně vyžadovat opravný prostředek trestněprávního charakteru, nelze aplikovat na projednávaný případ, neboť civilněprávní prostředek neumožňuje vyjádřit veřejné odsouzení takového trestného činu, jakým je zabití člověka. Stěžovatelka si proto mezi trestními a správními soudy vybrala ty prvně jmenované, neboť pouze touto cestou mohla dosáhnout uznání toho, že její dítě bylo neúmyslně zabito, a pouze trestní vyšetřování mohlo určit odpovědnost dotčené osoby. Neměla tedy zpočátku důvod obracet se na správní soudy; poté, co byl doktor G. v trestním řízení zproštěn obžaloby, bylo již její právo podat správní žalobu proti nemocnici promlčeno.

2. Vláda

Vláda zdůrazňuje, že ani metafyzika ani medicína nepřinášejí definitivní odpověď na otázku, zda a od kterého okamžiku je plod lidskou bytostí z pohledu práva; pak čl. 2 Úmluvy nechrání právo na život plodu jako člověka. Pojem "každý", který obsahuje čl. 2, ale také čl. 5, 6, 8 až 11 a 13 Úmluvy, je užit takovým způsobem, že může být aplikován až po narození (viz rozh. Komise X. proti Spojenému království, 1980). Omezení práva na život, která stanoví odst. 2 čl. 2, se svou povahou rovněž vztahují pouze na osoby již narozené. Samotné "právo na život" nemůže být interpretováno tak, že zahrnuje i plod, ale týká se pouze osob živě narozených, neboť "právo" nelze odtrhnout od subjektu, k němuž se pojí, tj. v daném případě k člověku. Pokud by bylo uznáno, že plod požívá práva na život ve smyslu čl. 2, znamenalo by to, že životy matky a plodu jsou si rovny, a v takových podmínkách by bylo problematické přistoupit k přerušení těhotenství. Znamenalo by to povinnost sankcionovat státy, které umožňují potrat jako výraz práva ženy nakládat se svým tělem a těhotenstvím. Při sjednávání Úmluvy tedy státy zcela jistě neměly v úmyslu dát lidskému plodu právo na život, neboť to by bylo v rozporu s jejich vnitrostátní legislativou.

S ohledem na výše uvedené se vláda domnívá, že text Úmluvy není aplikovatelný na plod a že pokud by evropské státy chtěly účinně chránit jeho právo na život, bylo by nutné vypracovat nový text čl. 2. Toto ustanovení nelze vykládat tak, že by připouštělo implicitní výjimky, neboť výčet výjimek v odst. 2 je taxativní (viz Prettyová proti Spojenému

království, 2002 17)) a tyto výjimky musejí být interpretovány přísně a úzce (viz Öcalan proti Turecku, 2003 18)).

Vláda také připomíná, že v projednávaném případě bylo terapeutické přerušení stěžovatelčina těhotenství vyvoláno zákrokem lékaře již po uplynutí zákonné lhůty pro potrat, která byla v té době desetitýdenní (a dnes je dvanáctitýdenní). V jiných státech může ovšem tato lhůta být jiná, neboť státy požívají v této oblasti široké míry uvážení, a otázka životnosti plodu není tedy pro čl. 2 významná. Podle vlády by bylo paradoxní, pokud by státy v rámci své míry uvážení mohly plod vyloučit z ochrany čl. 2 za předpokladu, že k přerušení těhotenství dochází se souhlasem matky, aniž by požívaly stejné míry uvážení pro to, aby z pole působnosti tohoto ustanovení vyloučily plod v případě, že přerušení těhotenství je vyvoláno neúmyslnou chybou. Subsidiárně vláda připomíná, že ve francouzském právu požívá plod nepřímé ochrany prostřednictvím těla těhotné matky.

Vláda dále tvrdí, že stěžovatelka mohla prostřednictvím správní žaloby podané ve čtyřleté lhůtě dosáhnout toho, aby byla nemocnice odsouzena za chybu lékaře způsobenou špatným fungováním dotčeného oddělení. Stěžovatelka tedy mohla požadovat náhradu újmy před správním soudem, aniž by musela čekat na výsledek trestního řízení, a její žaloba by měla o to větší šanci na úspěch, že jeden z předložených znaleckých posudků se konkrétně zabýval organizačními problémy v daném nemocničním oddělení. Podle vlády byl tento prostředek nápravy účinný a dostatečný z pohledu pozitivních povinností vyplývajících z čl. 2 (viz výše cit. Calvelli a Cigliová proti Itálii) a stěžovatelka se jej sama svou nečinností či nedbalostí zbavila.

Závěr vlády tedy zní, že i kdyby se čl. 2 na projednávaný případ aplikoval, neznamená to, že uvedené ustanovení vyžaduje, aby v případě neúmyslné chyby byl život plodu chráněn trestním právem.

3. Třetí strany

Podle Centra pro práva reprodukce nelze nenarozenému plodu přiznat postavení právního subjektu a tedy "každého" ve smyslu čl. 2, neboť k tomu chybí právní základ jak v judikatuře orgánů Úmluvy (viz např. Boso proti Itálii, 2002 19)), tak v legislativě členských států Rady Evropy, a protože by takové uznání zasahovalo do základních práv ženy (viz zpráva Komise ve věci Brügemann a Scheuten proti Federální republice Německo, 1977; Open Door a Dublin Well Woman proti Irsku, 1992). Není podle něj vhodné rozšířit toto právo na plod také proto, že ztráta chtěného dítěte je újmou pro budoucí matku: práva, jejichž ochrany se lze v takovém případě domáhat, jsou tedy práva patřící matce a nikoliv plodu, který potratila.

Asociace pro plánování rodiny tvrdí zejména to, že právo na život zaručené čl. 2 Úmluvy nemůže zahrnovat nenarozené dítě, a v této souvislosti připomíná, že přerušení těhotenství v prvním trimestru je v Evropě běžně připouštěno. V opačném případě by se antikoncepční metody staly nezákonnými, což by mělo katastrofální důsledky pro život všech a pro sociální politiku. Na podporu svých tvrzení předkládá asociace Soudu několik studií, které se týkají současné právní situace v oblasti potratů v členských státech Rady Evropy a shrnutí právního statutu nenarozeného dítěte podle britského práva.

2. Posouzení Soudem

Předmětem stěžovatelčiny námitky je nemožnost dosáhnout trestního odsouzení lékaře, který se dopustil odborné chyby, v jejímž důsledku byla stěžovatelka nucena podstoupit terapeutické přerušení těhotenství. Stranami nebylo zpochybněno, že paní Vo měla v úmyslu ve svém těhotenství pokračovat a že její dítě bylo v dobrém zdravotním stavu. Stěžovatelka a její druh sice podali trestní oznámení pro ublížení na zdraví a zabití dítěte, řízení o neúmyslném ublížení na zdraví však bylo zastaveno z důvodu amnestie a v rozsudku, kterým byl zrušen rozsudek odvolacího soudu týkající se zabití, došel Nejvyšší soud k závěru, že vycházejíce z přísné aplikace trestního zákoníku nelze považovat plod za oběť neúmyslného zabití. Základní otázkou je tedy v projednávaném případě to, zda neexistence trestněprávního prostředku, který by vedl k sankci za neúmyslné zničení plodu, se ze strany státu rovná nedodržení jeho povinnosti "zákonem chránit" právo každého na život, zaručené čl. 2 Úmluvy.

1. Stav judikatury

Čl. 2 Úmluvy nestanoví časové hranice práva na život a nedefinuje pojem "každý", jehož život je Úmluvou chráněn. Soud do dnešního dne nevyřešil otázku počátku práva "každého na život", ani to, zda tohoto práva požívá i dítě, které se má narodit. Tento problém dosud vyvstal pouze v rámci přezkoumávání národních legislativ týkajících se umělého přerušení těhotenství, jež je slučitelné s čl. 2 odst. 1 v zájmu ochrany života a zdraví matky (viz výše cit. X. proti Spojenému království).

Poté, co Komise zpočátku odmítla zkoumat in abstracto slučitelnost zákonů o přerušení těhotenství s čl. 2 Úmluvy, přiznala ve výše cit. případě Brügemann a Scheuten proti Federální republice Německo postavení poškozených osob stěžovatelkám, které si na základě čl. 8 Úmluvy stěžovaly na rozhodnutí Ústavního soudu omezující možnost přistoupit k umělému přerušení těhotenství. Komise však nepovažovala za nutné zkoumat, zda dítě, které se má narodit, je třeba považovat za "život" ve smyslu čl. 2 Úmluvy, či zda je nutné jej považovat za entitu, která může z pohledu čl. 8 odst. 2 ospravedlnit zásah z důvodu ochrany druhého. V rozhodnutí X. proti Spojenému království se Komise zabývala stížností manžela, který si stěžoval na to, že jeho manželce bylo povoleno podstoupit terapeutické přerušení těhotenství. Komise sice tomuto potenciálnímu otci přiznala postavení poškozeného z hlediska porušení práva na život, došla však k závěru, že pojem "každý" není možné aplikovat před narozením a že nenarozené dítě není "osobou" ani v obvyklém smyslu slova, ani v kontextu ustanovení Úmluvy. V rozhodnutí Reeve proti Spojenému království (1994) pak Komise kategoricky vyloučila možnost, že by plod požíval absolutního práva na život, a to s ohledem na nutnou ochranu života matky, který nelze oddělit od života dítěte, jež se má narodit. K tomuto závěru dospěla Komise v situaci, kdy od padesátých let téměř všechny smluvní strany umožňovaly provést přerušení těhotenství, bylo-li to nutné k záchraně života matky. Ve věci H. proti Norsku (1992) týkající se neterapeutického přerušení těhotenství provedeného proti vůli otce Komise dodala, že čl. 2 ukládá státům nejen povinnost nezpůsobit smrt, ale také povinnost přijmout opatření nutná k ochraně života, aniž by ovšem rozhodla, zda může plod požívat určité ochrany z hlediska první věty čl. 2. Vyzdvihla rovněž, že v takto citlivé oblasti mají státy širokou možnost uvážení.

Soud měl pouze několik málo příležitostí vyslovit se k otázce aplikovatelnosti čl. 2 na lidský plod. V již citované záležitosti Open Door a Dublin Well Woman proti Irsku, ve které se irská vláda dovolávala práva nenarozeného dítěte na život, aby obhájila svoji legislativu týkající se zákazu šíření informací o přerušení těhotenství prováděném v zahraničí, nepovažoval Soud za vhodné rozhodnout, zda Úmluva zaručuje právo na potrat, či zda právo

na život přiznané čl. 2 platí i pro plod. Nedávno pak Soud rozhodoval v případě, jehož okolnosti byly podobné výše zmíněné věci H. proti Norsku, a usoudil, že není nutné rozhodnout o tom, zda lidský plod může požívat ochrany ve smyslu první věty čl. 2, neboť i za předpokladu, že v jistých okolnostech lze plod považovat za nositele práv chráněných čl. 2 Úmluvy, v projednávaném případě bylo umělé přerušení těhotenství provedeno v souladu se zákonem, který zajišťoval spravedlivou rovnováhu mezi nutností chránit lidský plod a zájmy ženy (viz výše cit. Boso proti Itálii).

Z tohoto souhrnu judikatury vyplývá, že v kontextu okolností dosud přezkoumávaných orgány Úmluvy, tj. v rámci národních legislativ týkajících se umělého přerušení těhotenství, není nenarozené dítě považováno za "osobu", která požívá přímé ochrany čl. 2, a že jeho "právo na život" je, pokud existuje, implicitně omezeno právy a zájmy matky. Orgány Úmluvy však nevylučují, že za jistých okolností mohou být některé záruky přiznány i nenarozenému dítěti. Řešení těchto otázek vždy závisí na konfrontaci různých (často kontradiktorních) práv a svobod, jichž se dovolávají matka či otec vůči sobě nebo vůči dítěti, jež se má narodit.

2. Projednávaný případ

Specifičnost projednávaného případu tkví v tom, že stěžovatelka měla v úmyslu ve svém těhotenství pokračovat a že její nenarozené dítě bylo podle provedených vyšetření zdravé. Těhotenství muselo být přerušeno v důsledku chyby lékaře, a stěžovatelka tedy podstoupila terapeutické přerušení těhotenství kvůli nedbalosti třetí osoby. Otázka tedy zní, zda, odhlédneme-li od vůle matky v případě umělého přerušení těhotenství, má být zásah do lidského plodu z pohledu čl. 2 Úmluvy trestně sankcionován.

Jak již bylo řečeno výše, výklad pojmů "osoba", "každý", "počátek života" vycházel v dosavadní judikatuře z nutnosti zachovat rovnováhu mezi dotčenými zájmy a pozice orgánů Úmluvy brala do úvahy různé vnitrostátní přístupy k tomuto problému. Výsledkem bylo zohlednění různých koncepcí týkajících se okamžiku počátku života, rozdílných právních kultur a úrovní vnitrostátní ochrany, jakož i přiznání široké míry uvážení smluvním státům.

Z toho vyplývá, že určení počátku práva na život je na uvážení států, které jim Soud v této oblasti poskytuje, a to i v rámci evolutivního výkladu Úmluvy, která je "žijícím instrumentem, který je nutné vykládat ve světle současných životních podmínek" (viz Tyrer proti Spojenému království, 1978). Důvody, které Soud vedou k tomuto konstatování, jsou především dva: většina států (a zejména Francie) ještě v rámci probíhající veřejné diskuse nedospěla ke konečnému řešení otázky ochrany plodu a na evropské úrovni neexistuje konsenzus týkající se vědecké a právní definice počátku života.

Vzhledem k výše uvedenému je Soud přesvědčen, že není vhodné ani možné v současnosti abstraktně odpovědět na otázku, zda je nenarozené dítě "osobou" ve smyslu čl. 2 Úmluvy. V projednávaném případě tedy není nutné zkoumat, zda náhlé ukončení těhotenství paní Vo spadá do pole působnosti čl. 2, protože i za předpokladu, že by toto ustanovení bylo aplikovatelné, požadavky týkající se ochrany života v rámci veřejného zdravotnictví byly žalovaným státem dodrženy. Soud si totiž položil otázku, zda právní ochrana, kterou Francie stěžovatelce nabídla v souvislosti se ztrátou dítěte, které čekala, splnila procesní požadavky, jež jsou vlastní čl. 2 Úmluvy. V této souvislosti poznamenává, že přestože ve francouzském právu neexistuje jasný právní status nenarozeného dítěte, není takové dítě úplně zbaveno ochrany. V daném případě však byl život plodu úzce spjat s životem matky a byl chráněn

jejím prostřednictvím. Bylo tomu tak zejména proto, že mezi matkou a otcem a mezi nenarozeným dítětem a jeho rodiči nebyl žádný konflikt práv, nýbrž ztráta plodu byla způsobena neúmyslnou nedbalostí třetí osoby. Zájmy matky a nenarozeného dítěte, které se proti její vůli stalo obětí neúmyslného smrtícího zásahu, tedy splývaly; soud proto musí svou pozornost zaměřit na prostředky, které měla stěžovatelka k dispozici, aby pohnala k odpovědnosti dotyčného lékaře a dosáhla odškodnění za přerušení těhotenství, které musela podstoupit. Stěžovatelka tvrdí, že požadavky čl. 2 Úmluvy mohly být splněny pouze postupem podle trestního práva. Soud s tímto názorem nesouhlasí.

Soud připomíná, že první věta čl. 2 odst. 1, který je jedním z nejdůležitějších ustanovení Úmluvy a obsahuje jednu ze základních zásad vlastních demokratické společnosti v pojetí Rady Evropy (viz Mc Cann a další proti Spojenému království, 1995), ukládá státu nejen povinnost zdržet se úmyslného usmrcení, ale také povinnost přijmout opatření nutná k ochraně života osob podléhajících jeho jurisdikci (viz např. L. C. B. proti Spojenému království, 1998 20)).

Tyto zásady se uplatňují i v oblasti veřejného zdravotnictví. Pozitivní povinnosti zde spočívají v tom, že stát musí nařídit všem nemocničním zařízením (veřejným i soukromým), aby přijala opatření schopná zajistit ochranu života pacientů; musí rovněž zavést účinný a nezávislý soudní systém, který umožní zjistit příčinu smrti jedince, jenž se nacházel v péči lékařských pracovníků, a příp. tyto pracovníky přimět, aby se ze svých činů zodpovídali (viz výše cit. Calvelli a Cigliová proti Itálii).

Jestliže nelze připustit existenci práva na stíhání či odsouzení třetí osoby jako takového (viz Perezová proti Francii, 2004 21)), Soud již několikrát prohlásil, že účinný soudní systém, jak jej vyžaduje čl. 2, může, a za určitých okolností i musí, obsahovat mechanismus trestní represe. Pokud však zásah do práva na život či fyzické integrity není úmyslný, pozitivní povinnost vyplývající z čl. 2 nevyžaduje nutně ve všech případech prostředek trestněprávní povahy. Ve specifickém kontextu lékařských nedbalostí může být taková povinnost splněna například také tehdy, když příslušný právní systém dotčeným osobám nabízí prostředek podaný u občanskoprávních soudů, samostatně nebo společně s prostředkem trestněprávní povahy, pro účely zjištění odpovědnosti příslušných lékařů, a případně dosažení toho, že budou aplikovány všechny přiměřené občanskoprávní sankce, jako je vyplacení náhrady škody a zveřejnění rozsudku. Také lze uvažovat o disciplinárních sankcích (viz výše cit. Calvelli a Cigliová proti Itálii, rozh. Giuliano Lazzarini a Maria Paola Ghiacci proti Itálii, 2002; Mastromatteo proti Itálii, 2000 22)).

V projednávaném případě, kromě toho, že bylo proti lékaři zahájeno trestní stíhání pro ublížení na zdraví, které skončilo z důvodu amnestie, měla stěžovatelka možnost podat správní žalobu proti nemocnici, jejíž lékař se dopustil chyby (viz Kressová proti Francii, 2001 23)); v rámci řízení o této žalobě by pak měla v rámci řízení o této žalobě by pak měla právo na kontradiktorní jednání o opodstatněnosti svých tvrzení a případně i na přiznání odškodnění za újmu, kterou utrpěla. Podle závěrů znaleckého posudku měla navíc tato žaloba velké šance na úspěch. Argument promlčení práva podat takovou žalobu, který stěžovatelka vznesla, nemůže před Soudem obstát. V této souvislosti připomíná Soud svou judikaturu, podle níž "právo na soud", jehož jedním aspektem je právo na přístup k soudu, není absolutní a může podléhat implicitně připuštěným omezením, zejména pokud jde o podmínky přípustnosti opravného prostředku, neboť samou svou povahou vybízí k úpravě ze strany státu, který v tomto ohledu požívá jisté míry uvážení (viz (Brualla Gómez de la Torre proti Španělsku, 1997). K těmto legitimním omezením patří i zákonné promlčecí lhůty, které sledují v

záležitostech týkajících se osobní integrity několikerý účel, tj. zejména zachování právní jistoty, obranu potenciálních odpůrců proti pozdě podaným stížnostem, proti kterým je obtížné se bránit, a včasné pořízení důkazů.

V tomto případě se čtyřletá promlčecí lhůta (která byla v mezidobí prodloužena na deset let) nejeví být příliš krátkou, zejména s ohledem na vážnost újmy, kterou stěžovatelka utrpěla, a na její přání ihned zahájit trestní stíhání proti lékaři. Ze spisu však vyplývá, že stěžovatelka si zvolila trestněprávní cestu a že pravděpodobně nebyla nikdy informována o možnosti podat správní žalobu. Soud se tedy domnívá, že vzhledem ke konkrétním okolnostem případu lze správní žalobu považovat za účinný prostředek, který měla stěžovatelka k dispozici. Tento prostředek by umožnil konstatovat chybu lékaře a přiznat stěžovatelce náhradu škody, která jí byla touto chybou způsobena, takže trestní stíhání nebylo nutné.

Soud tedy dochází k závěru, že i za předpokladu, že se čl. 2 Úmluvy na daný případ aplikuje, nedošlo k jeho porušení.

Výrok rozsudku

Soud rozhodl:

1. jednomyslně, že předběžné námitky vlády se zamítají a připojují se k meritu stížnosti;

2. jednomyslně, že stížnost je přijatelná;

3. čtrnácti hlasy proti třem, že čl. 2 Úmluvy nebyl porušen.

K rozsudku bylo připojeno oddělené stanovisko soudce Rozakise, k němuž se připojili soudci Caflisch, Fischbach, Lorenzen a soudkyně Thomassenová; dále oddělené stanovisko soudce Costy, nesouhlasné stanovisko soudce Resse a nesouhlasné stanovisko soudkyně Mularoni, ke kterému se připojila soudkyně Strážnická.

15) Stížnost č. 53924/00. Originál rozsudku byl publikován ve francouzštině a v angličtině. Má 39 stran. Úprava a překlad z francouzštiny: Irena Marková.

16) Rozsudek č. 194 v čísle 1/2002.

17) Rozsudek č. 203 v čísle 3/2002.

18) Rozsudek č. 248 v čísle 2/2003.

19) Rozhodnutí č. 255 v čísle 3/2003.

20) Rozsudek č. 24 v čísle 5/1998.

21) Rozsudek č. 298 v čísle 2/2004.

22) Rozsudek č. 234 v čísle 6/2002.

23) Rozsudek č. 171 v čísle 4/2001.